

Pere Virgili, mestre de la moderna cirurgia

L'exposició 'Pere Virgili (1699-1776) i la cirurgia espanyola del segle XVIII' ha estat inaugurada al seu poble natal, Vilallonga del Camp, coincidint amb el 3r centenari del naixement d'aquest català considerat el pare de la cirurgia a l'estat espanyol.

El propòsit confessat de l'exposició és divulgar l'obra i la figura de Pere Virgili, que si bé en els cercles acadèmics gaudeix d'un ampli reconeixement, el públic en general té un gran desconeixement dels seus estudis i de la seva contribució al desenvolupament de la medicina moderna. En aquest sentit, es pot afirmar sense por d'equivocar-se que Pere Virgili és un perfecte desconegut.

Però aquest desconeixement no sols afecta Virgili. Tal com recorda el catedràtic d'Història de la Medicina Felip Cid al catàleg de l'exposició, també en resulta afectada tota la historiografia mèdica entesa com a patrimoni científic i les mancances de la museologia en

aquest camp per una insuficient atenció i absència d'ajudes institucionals.

Hi ha altres factors que incideixen en l'oblit de personatges com Virgili. No és el menor, tal com ensenya el professor Ernest Lluch al seu llibre *La Catalunya vençuda del segle XVIII. Foscors i clarors de la Il·lustració*, el fet que s'hagi vist aquest període de la història de Catalunya sota els efectes exclusius de la profunda desfeta del 1714, un punt de vista que ha produït massa estereotips.

L'excel·lent figura de Pere Virgili sorgeix en un medi eminentment rural com era el de Vilallonga del Camp (Tarragonès) l'any 1699. Aleshores, el poble tenia uns

MARC VILA

MARC VILA

300 habitants i les seves activitats es concentraven en el conreu de la vinya i la producció de vi: en primer lloc, per al propi consum i després per a fabricar aiguardents per a l'exportació com era habitual a les comarques de Tarragona. També hi ha proves de l'existència en petita escala d'una indústria tèxtil. En aquest context el biògraf de Virgili, el doctor Rafael Albiol, ha assenyalat que l'origen de la seva vocació pot estar relacionat amb el fet de respirar un cert ambient culte. Es dona la circumstància que dels germans de la seva mare, Francesca Bellver, l'un era metge i l'altre sacerdot.

Dalt, bust de Pere Virgili a la Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona. A sota, diorama que reproduceix la infermeria d'un vaixell del segle XVIII en què treballaven els cirurgians de l'armada.

Metges i cirurgians. A l'època de Virgili encara pervivia la separació entre metges i cirurgians.

Dalt a l'esquerra, Amfiteatre d'Anatomia de la Reial Acadèmia de Medicina. Dalt a la dreta, peça de ceroplàstica que mostra la part anterior de la cara i el coll. A sota, pila baptismal esculpida en pedra de Vilallonga del Camp.

Aquesta separació es remunta a la baixa edat mitjana, quan l'església va prohibir experimentar o dissecionar els cadàvers, prohibició que impedia la possibilitat d'aprofundir en el coneixement de l'anatomia del cos humà. Sigui per ignorància, rutina o prejudicis el fet és que això va impedir de progressar en el tractament, per exemple, de les ferides de guerra. Amb el pas del temps la divisió va assolir altres proporcions i cal pensar que mentre que els metges tenien una consideració "científica" pels seus estudis universitaris, en canvi els cirurgians estaven pitjor vistos en funció de la seva formació, que es considerava de caràcter "artesanal".

Segons explica Rafael Albiol, calia distingir fins a tres graus de cirurgia. "En primer lloc hi havia els 'latinistas', que tenien una formació universitària, a continuació cal situar els anomenats 'romancistas', perquè passaven un període de tres anys treballant al costat d'un cirurgià i després feien un examen a la universitat per tal d'acreditar els seus coneixements, i, finalment, hi havia els qui treballaven d'aprenents i que es coneixien

MARC VILA

amb el nom de 'barber-cirurgià'. També hi havia metges-cirurgians però en una proporció molt petita."

Quan va complir vint-i-un anys, Pere Virgili va marxar a Tarragona per aprendre les arts quirúrgiques al costat del mestre cirurgià Gabriel Riera. Després dels tres anys corresponents obtingué el títol de "cirujano romancista". L'any 1724 va ingressar a l'exèrcit i treballà a l'Hospital Militar de Tarragona durant dos anys. Després es va traslladar a l'Hospital Reial de València (1726) i l'any següent se'n va anar a l'Hospital Militar d'Algesires on, amb vint-i-nou anys, serà anomenat "cirurgià major de l'exèrcit". L'any 1728 degué conèixer el prestigiós cirurgià naval Juan Lacomba, que havia iniciat la renovació de la sanitat naval i que el convenç per ingressar en el cos de cirurgians de l'armada amb el càrrec de "cirurgià primer de

MARC VILA

l'armada", que exercirà a l'Hospital de Cadis.

'Noves institucions, nous coneixements'. Entre 1729 i 1744 va desenvolupar una intensa activitat. Complint amb les seves obligacions amb l'armada va fer quatre viatges a Amèrica i el 1731 va a Itàlia. L'any 1732 el govern li concedí una llicència per ampliar els seus estudis anatòmics a París al costat de N. Le Cat i H. F. Le Dran. Com a culminació d'aquest període escriu el seu famós tractat sobre broncopneumonia publicat a les *Memoires de l'Academie Royal de Chirurgie de Paris* (1743) i això el converteix en l'introduïdor de la traqueotomia a la península. De la seva pràctica com a cirurgià donen testimoni els seus treballs *Sobre un vicio de conformación en el conducto de la orina* (1755), *Observaciones que prueban la debilidad de la que es capaz el canal de la uretra* (1756) o el *Compendio del arte de partear* (1765).

Durant aquesta primera estada a París, Virgili pogué comprovar la importància que tenia la creació d'institucions reials per a l'ensenyament i renovació de la cirurgia de la qual París era capdavantera a tot Europa. D'aquí neix la idea de Virgili de fundar una sèrie de col·legis a imatge i semblança dels francesos amb instrumental de qualitat, laboratori, jardí botànic i una biblioteca ben dotada. El primer va ser el de Cadis, que Virgili proposa al rei a través del Marquès de la Ensenada i que es va inaugurar l'any 1750. Més endavant, i ja sota el regnat de Carles III, es creà el de Barcelona, del qual Virgili és nomenat director un cop aprovats els seus estatuts l'any 1760. Aquest mateix any es trasllada a la capital de Catalunya per dirigir les obres i activitats del col·legi, que serà inaugurat el 29 de març de 1764.

"Virgili -diu el seu biògraf- va unificar en els esmentats col·legis els estudis de 'metge' i 'cirurgià', de fet va ser el primer que els unificava a tot Europa". A banda de la modernització dels plans d'estudi, l'any 1751, el mateix que veu començar la publicació de l'*Encyclopédie*, Virgili va instaurar un perfí-

Continguts de l'exposició i altres activitats

L'exposició dedicada a Pere Virgili a Vilallonga del Camp (Tarragonès) es complementa amb una altra que fa d'introducció i que situa el personatge en el context local on va néixer. Aquest apartat de la mostra es diu "Vilallonga i els seus recursos al segle XVIII" i s'inicia amb la pila baptismal esculpida en pedra on fou batejat i el registre de baptismes (del 1673 al 1718) en què figura la inscripció de la cerimònia.

Entre els elements i objectes que feien possible la transformació de les primeres matèries en què es fonamentava l'activitat del poble (vegeu el reportatge central), cal destacar un teler salvat de la destrucció, alambins per a la destil·lació, botes i un cup o almàssera per premsar olives o raïm. També s'hi pot veure una maqueta que reproduïx la configuració urbana de Vilallonga, que a l'època de Virgili era un recinte emmurallat.

Les reproduccions d'uns gravats del camí de Barcelona a mitjan segle XVIII i de la catedral de Tarragona, una maqueta inacabada del vaixell Santíssima Trinidad i un retrat de Virgili, obra del pintor Tramullas, en què apareix amb el plànol del Reial Col·legi de Medicina de Barcelona, il·lustren els camins i els projectes que Pere Virgili emprengué en el camp dels estudis mèdics.

Els viatges per mar, els trobem representats per un diorama realitzat pel Centre d'Estudis Marítims de l'Autoritat Portuària de Tarragona, que reproduïx la dependència d'un vaixell del segle XVIII destinada a infermeria i on treballava el cirurgià. Una maqueta del Real Colegio de Cirugía de Cádiz, el quadre on s'especificuen els horaris, les assignatures, els professors que impartien les classes i donaven les pràctiques al Colegio, i un programa imprès

l'any 1784 reflecteixen les orientacions científiques i pedagògiques implantades per Virgili.

L'altre apartat de l'exposició està dedicat a les investigacions i a l'instrumental quirúrgic. A través dels estris ens adonem de les innovacions i l'evolució, i també de les possibilitats quirúrgiques de l'època. Mereixen especial atenció aquelles peces que incideixen en l'estudi i ensenyament de l'anatomia descriptiva. En aquest sentit cal destacar les peces de ceroplàstica encarregades pel Col·legi a l'escultor J. Chiapi, epígon de l'escola siciliana, on es poden contemplar des de les estructures broncopulmonars, la tràquea i la laringe fins a les regions anteriors de la cara i el coll, amb les corresponents estructures de la circulació, els nervis perifèrics i els músculs. També hi ha peces dedicades a plasmar els diferents tipus d'hèrnies engonals. El recorregut es tanca amb l'escut d'armes que Ferran VI concedí a Pere Virgili, l'oració fúnebre que es va llegir a les exèquies de l'il·lustre personatge i una maqueta de l'ermita de Nostra Senyora del Roser on es troba la sepultura familiar dels Virgili. L'exposició es completa amb un vídeo de disset minuts de durada.

Els actes d'aquesta efemèride es completen amb un vídeo i un cicle de conferències que inaugurarà el professor Santiago Riera el dia 27 de febrer. El tema versarà sobre "La Il·lustració a Catalunya: ciència i utilitat", i està previst de publicar-les en un volum. Així mateix es preveu la creació, durant el mes de maig, d'una beca Pere Virgili que concedirà la Fundació Privada de l'Hospital de Sant Pau i Santa Tecla de Tarragona. L'exposició també es podrà veure a Reus i a Tarragona. **M. S.**

ode de formació dels col·legials a l'estranger. Ambdós aspectes donen una idea de la seva capacitat innovadora, però també de la seva visió de futur del que havia de ser la docència de la medicina.

La tasca de Virgili va ser premiada l'any 1753 amb un títol nobiliari i cinc anys més tard Ferran VI el nomenà "cirurgià primer de la reial cambra". Pere Virgili morí d'una malaltia reumàtica el 8 de setembre de 1776 i va ser enterrat al convent dels Pares Caputxins de Barcelona.

Marc Soler

Reportatge patrocinat per:

Maqueta inacabada del vaixell 'Santíssima Trinidad' (s. XVIII). Obra de Xavier Pujades.